

As fórmulas dialogadas nas orixes do xornalismo en lingua galega

Rosa Aneiros Díaz e Xosé López García¹

A Sección de Comunicación do Consello da Cultura Galega, no seu obxectivo de potenciar a recuperación da memoria histórica da comunicación en Galicia, está a elaborar unha investigación interdisciplinar na que conflúen os ámbitos histórico, lingüístico e xornalístico e que se centra no estudo das primeiras aparicións da lingua galega nos medios de comunicación do país. O nacemento serodio do xornalismo en Galicia (a primeira cabeceira, *El Catón Compostelano*, está datada en Santiago en 1800) provoca que a lingua galega entre tardiamente nos medios de comunicación. A súa presenza é escasa pero marcada por un obxectivo perfectamente delimitado por parte do emisor: condicionar a opinión pública -na súa práctica totalidade analfabeta e galegofalante- nun tempo de profunda controversia social. Para isto, unha das modalidades expresivas máis utilizada nas primeiras tres décadas do século XIX para a escrita en lingua galega foi a fórmula dialogada. Baixo a aparencia de verosimilitude e transcripción fidedigna da realidade, preséntansenos uns diálogos (insertos na prensa da época ou en folletos propios) en que contertulios ficticios abordan diversos asuntos da vida relixiosa, política e local da época. A pugna liberal-absolutista que sacode a primeira metade do século XIX español está presente nestes textos anónimos que foron escritos para seren lidos en voz alta e contrarrestar así o poder comunicativo dos púlpitos relixiosos nunha sociedade que demandaba cada vez máis protagonismo de seu. A importancia destes diálogos será determinante no fluír da longa historia de presenzas e ausencias da lingua galega nos medios que se asenta en 1876 co nacemento da primeira cabeceira escrita integramente en galego *O tío Marcos d'a Portela*.

O xornalismo en Galicia a inicios do século XIX

A primeira metade do século XIX caracterízase en España pola profunda convulsión política. A guerra contra Napoleón en 1808, a proclamación das diferentes constitucións, a entrada dos cen mil fillos de San Luís e conseguinte restauración monárquica de Fernando VII ou as guerras carlistas foron só algúns dos fitos que deron corpo á encarnizada loita entre absolutistas e liberais, entre os partidarios dos privilexios do Antigo Réxime e os *filósofos* dunha nova estrutura económica e política. O historiador Ramón Villares (1984:139) indica con respecto a Galicia:

O século XIX presenta en Galicia unha fasquía certamente contradictoria que deriva da fonda oposición existente entre a incapacidade da sociedade galega para se modernizar no seu tránsito á época contemporánea e a integración da mesma no sistema económico e político español, historicamente máis desenvolvido. Hai, por tanto, ó longo do século XIX non soamente un decorrer incerto, senón unha longa andaina histórica de carácter crítico no senso gramscian de que o vello non acaba de morrer – mesmo goza de boa saúde- e o novo non ten azos. Para medrar. Pérdese, para dicilo con verbas de fidalga saudade, a harmonía do Antigo Réxime sen haber unha solución de recambio: o atraso está ó axexo².

A prensa reflicte nas súas páxinas este balbordo ideolóxico e social durante a primeira metade do século XIX, que se considera o momento da grande eclosión da prensa en España. En Galicia, pola contra,

a prensa era a penas unha recién nacida. A primeira cabeceira periódica impresa, *El Catón Compostelano*, aparece en 1800 da man de Francisco María del Valle Inclán. Os acontecementos históricos provocaron que este tímido xurdimento se reforzase coas publicacións creadas para responder á invasión napoleónica do ano 1808 e dar lugar así a unha reacción popular contra os franceses. Así, teremos que agardar ata ese ano para contemplar o nacemento dos diarios en Galicia baixo os títulos de *Diario de Santiago*, a *Gazeta de La Coruña* e o *Diario de La Coruña*. Posteriormente e, ao abeiro dos períodos de liberdade de imprenta que zarrapican o século XIX, saíran xornais de tanta transcendencia comunicativa como *El Sensato*, *El patriota compostelano*, *El Ciudadano por la Constitución*, *Estafeta de Santiago*, *Gazeta Marcial y política de Santiago* ou *El Heráclito español y Demócrito gallego*. Estas cabeceiras, creadas para o espallamento das diferentes ideoloxías dos seus promotores deixarán paso na década dos corenta a novos títulos cunha fonda modificación en formato e contidos que as achegan á prensa tal e como hoxe a concibimos.

Antecedentes históricos diálogos

Os antecedentes das fórmulas dialogadas en Galicia teñen piares fundamentais nas figuras do cura de Fruime, Antonio Zernadas de Castro, e do Padre Sarmiento, quen no século precedente empregou o diálogo como fórmula didáctica de aprendizaxe lingüística e relixiosa. Sen embargo, o antecedente máis claro desta modalidade expresiva atópase nos modelos catequéticos dos famosos padres Astete e Ripalda. O catecismo, como fórmula pregunta-resposta de contrastado éxito na formación das persoas parece ter unha influencia decisiva nos promotores destes textos. As tertulias reflectirán nas súas páxinas o enfrontamento ideolóxico da época e nelas atoparemos leccións adoutrinadoras de tipo político, relixioso e moral que nos fan entender estes folletos como auténtica propaganda partidaria. Esta modalidade expresiva está moi presente tamén na prensa, tanto en lingua galega como en castelá, especialmente en cabeceiras como a *Gaceta*

Marcial y Política de Santiago ou o *Boletín Oficial de A Coruña* onde se publican varios diálogos. Os anos 1820 e 1836 foron os de maior éxito na publicación de tertulias. Así, en 1820 ve a luz “La tertulia en la Quintana”, “Diálogo entre Dominjos e Farruco sobre administraron de xusticia da súa aldea” e “Sigue la tertulia en la Quintana”. No ano 1836 publícanse “Diálogo en la Alameda de Santiago entre Cristovo, Farruco y Freitoso” (setembro de 1836); “Tertulia de Picaños” (31/10/1836); “Diálogo segundo en la Alameda de Santiago” (15/11/1836); “Sigue la Tertulia de Picaños” (15/12/1836); “Diálogo tercero en la Alameda de Santiago entre los mismos Cristovo, Farruco y el cura consabido” (31/12/1836); “Parola que houbo entre Goriño, Antelo, Farruco Allende e Antón Térela a tarde de carta feira d’a outra semana n’a taberna de Cacheiras, relatada ó pé da letra por un urbano que á oeu agachado tras d’unha pipa; ó que viña de camiño (1836); “A tertulia de Concheiros. Diálogo entre Pascual, Basilio, Alberte y un cura” (1836) e “Encuentro y coloquio que tuveron na pontella da Chainsa, cécana a la vila de Noya, Gurumete, Pedro de Atanasio e Pepe Alonso, o día 13 de novembro de 1836 en que se nombrou o Auntamento Costitucional” (1837). Son en total once tertulias editadas en folletos de seu -ás que hai que sumar outros diálogos como os poemas de Vicente Turnes, “O preiteante” de Gómez de Ferrol ou “Espello de diputados” de Florencio Pol e aqueloutros publicados na prensa- que nos permiten establecer parámetros comunicativos comúns.

Análise formal e de contido

Lugar de edición

A práctica totalidade destes diálogos saíron dos prelos composteláns de José María Paredes, de J. Núñez Castaño e de José Fermín Campana y Aguayo, quen editou a maior parte dos exemplares. A escolla do lugar onde estes textos tiveron a súa área de difusión resulta significativa. Rafael Chacón chega a afirmar que “Curiosamente é Compostela a cidade donde se produce tal concentración na publicación dos diálogos. Esto fainos pensar que o diálogo e en especial

o diálogo en lingua *rústica*, *léase galego* é un xénero non soio culto senón cáseque excrusivamente universitario”³³.

Formato

As tertulias publicadas en formato independente constituían folletos de oito, doce ou dezaseis páxinas en 8ª (19x14cm) non ligadas a ningunha cabeceira periódica, o que acentuaba o seu carácter anónimo e facilitaba a distribución.

A autoría dos textos

Todas as tertulias son de carácter anónimo xa que non aparecen asinadas. Non obstante, a súa autoría é unha cuestión que abordaron algúns historiadores como Isidoro Millán González-Pardo, Carvalho Calero ou X.M. Álvarez Blázquez. Estes estudosos coinciden en atribuír os textos a don Manuel Acuña y Malvar pero a falta de datos impídenos sumarnos ás súas hipóteses. Así, e ata que novas informacións nos permitan identificar ó creador ou creadores, deberemos seguir falando dunha autoría anónima. Con todo, deles podemos afirmar sen dúbidas a súa pertenza a unha minoría culta que opta por crear ficcións dialogadas a través de personaxes dos extractos máis humildes da sociedade como labregos, estanqueiros ou esterqueiros para se achegar ó seu público obxectivo. A súa condición de persoas letradas e cun alto nivel de estudos resulta indiscutible tanto pola estratexia de comunicación empregada como polo coñecemento da realidade circundante e dos últimos avatares políticos.

Periodicidade

Certa coincidencia periódica na saída das tertulias e algunhas referencias intertextuais permítennos establecer unha periodicidade na publicación destes textos. Así, os *Diálogos da Alameda* e as *Tertulias de Picaños* non son de publicación simultánea ou esporádica, senón sucesiva e alternante. Esta alternancia provocou que, xunto coa coincidencia da imprenta de Campaña y Aguayo como promotora, algúns teóricos apuntasen unha posible *estratexia de publicación* do autor/ autores das tertulias.

“Parece que hai unha estratexia de publicación de ámbalas dúas tertulias ou diálogos e o feito de que salvo o primeiro diálogo na Alameda esté impreso na imprenta de Núñez Pazos e tódolos demais na de Campaña cicais signifique algo en canto que os autores delas poidan seren os mesmos”³⁴.

Esta continuidade no diálogo e as múltiples referencias internas á propia transcendencia social de tertulias anteriores condúcennos a pensar na premeditación dos seus autores en canto á prolongación no tempo da publicación. Esta estratexia perfílese tamén a partir da resposta a comentarios escoitados na rúa pola información publicada en anteriores tertulias e da profundización en temas só iniciados noutros diálogos. Esta característica resulta fundamental para considerarmos estes títulos como protoxornalísticos xa que, malia carecer dunha periodicidade estricita, amosa unha tendencia clara cara á continuidade.

A construción do relato informativo. A importancia dos personaxes

A construción destas ficcións dialogadas consegue que o lector/ofínte teña unha sensación de naturalidade e credibilidade que, en realidade, agocha un coidado minucioso na forma e na dosificación da información. A propia natureza das tertulias preténdese cubrir cun halo de falsa inocencia. En “*Sigue la Tertulia de Picaños*” ofrécese unha reflexión sobre o significado das tertulias. O abade coméntalle a Vilas a súa condición de “filósofo” (cualificativo estendido na época para se referir ós liberais) e Vilas explícalle esa natureza *inocente* dos encontros na súa casa e mesmo a *sorpresa* de que alguén transcribira a súa conversa e a publicara.

A presentación dos personaxes e as descrições das situacións serven de apoio para lograr a atención e a empatía cos protagonistas e coa súa conversa. O uso da fórmula pregunta-resposta outorga unha grande axilidade e un ritmo fluído ó relato e favorece a evolución nos temas e a introducción de novos aspectos e personaxes na conversación. A partir das súas palabras

recoñecemos nos personaxes *rústicos* valores como a inocencia, a humildade, a honradez e o *vitimismo* que contrasta coa opulencia, fasto, soberbia e dobre moral que se lle apoñen ás clases dirixentes. Estas características favorecen, xunto co uso dunha lingua en rexistro vulgar, a creación dunha certa empatía e afinidade dos receptores cos contertulios. Se establecemos a arquitectura narrativa do texto esta pódese definir polo modelo clásico de tres partes: presentación, nó e desenlace. No caso das tertulias, a primeira e a terceira parte son moi curtas xa que só se refiren á presentación e despedida dos personaxes que, en moitos casos, resultan verdadeiramente abruptas. A parte intermedia ou nó en que se desenvolve a práctica totalidade da conversa non é lineal senón que presenta diversos puntos de inflexión marcados pola introducción de personaxes novos ou polo cambio do tema de conversa. O dominio dos picos de atención fai dos diálogos uns textos amenos e atractivos para o lector/oínte. En todos os casos, a propia evolución do relato establécese en función do obxectivo final que é o convencemento dos lectores/oíntes da ideoloxía que defenden os autores. A dosificación da información, a negación de supostas mentiras estendidas na opinión pública e o propio perfil dos personaxes vai guiando ó receptor cara a unhas crenzas concretas que resultan radicalmente opostas dependendo de se a ideoloxía do promotor é liberal ou absolutista.

A cuestión lingüística

A cuestión lingüística é significativa dende o punto de vista comunicativo. En primeiro lugar, cómpre sinalar a importancia de que estes textos estean escritos en lingua galega.

A produción literaria que apareceu despois de rematado este período bélico en Galicia estaba tematicamente centrada no enfrontamento entre absolutistas e liberais, e nos anos trinta tamén chegou a ela a cuestión carlista. Estas composicións que incluían case sempre, xunto cos inevitables

comentarios e reflexións políticas noticias locais de actualidade que suscitaban a discusión, non puideron obter a gracia da publicación durante os períodos de supresión da liberdade de prensa: 1814, 1820 e 1823-1836. O medio en que case que todas elas apareceron publicadas foron o da prensa e os folletos, que por aqueles anos, así en Galicia coma no resto do Estado español, cobraron unha grande importancia. Desta maneira nestas angueiras pregaleguistas os editores e impresores xogaron un papel cando menos tan destacado coma o que lles correspondeu ós escritores.⁵

Segundo Rafael Chacón “o uso do idioma neste tipo de publicacións ten connotacións moi especiais xa que non hai unha preocupación específica pola lingua como tal, e si pola divulgación de contidos políticos aproveitando o carácter popular do mesmo”⁶. Por esta razón, a toma de conciencia dos autor/autores que analizamos sobre a importancia de empregar o galego para chegar á práctica totalidade dunha poboación que ten esa lingua como vehículo de comunicación e, ademais carece de alfabetización en castelán, resulta fundamental. Os seus traballos foron pioneiros na divulgación da lingua galega dende un rexistro escrito e, polo tanto, considerado culto. Os textos, creados para ser lidos, presentan numerosos riscos de oralidade que reflicten este desexo de chegar doadamente ó receptor. O rexistro vulgar da lingua galega empregada produce, do mesmo xeito que a tipoloxía dos personaxes, unha proximidade emocional no receptor, ademais da sensación de credibilidade e autenticidade do relato.

Cómpre salientar, ademais, a introducción de personaxes castelán falantes como elemento paródico ou, pola contra, como elemento culto. Así, existen personaxes como os cregos que usan a lingua castelá como efecto distanciador e como mostra da súa formación, pero tamén contertulios que empregan un castelán cheo de incorreccións e galeguismos, o que pon de manifesto a súa ignorancia e serve, desta maneira, para ridiculizalos.

A conciencia da influencia na opinión pública

A conciencia manifesta dos contertulios de que coas súas parolas están a crear opinión na cidadanía resulta salientable en todas as tertulias. Os comentarios arredor da importancia das súas palabras escritas son recorrentes e están cargados de orientación propagandística. Son habituais, tamén, as anotacións ás informacións aparecidas nos *boletíns* da época polo que, podemos afirmar, estas tertulias xogan a miúdo un papel de contrainformación das publicacións oficiais e dos púlpitos. A suxestión de crear un diario que satisfaga as necesidades informativas da xente e a propia reflexión sobre o efecto das publicacións no público dannos conta dos claros obxectivos comunicativos dos promotores e da súa teima por favorecer a instrucción do pobo. En “Sigue la Tertulia en la Quintana”, Alberte rise de que alguén lle amosou un “deáreo” no que aparecen as súas palabras da Procesión de Corpus e das elucubracións sobre a suposta autoría do mesmo. Andruco defende a súa *capacidade* para crear opinión, malia a súa humildade e, como mostra de pensamento ilustrado, reafirma a liberdade dos cidadáns para se expresar aínda que carezan de formación académica.

A mesma defensa da *capacidade* para escribir un diario que fai Andruco en “Sigue la Tertulia en la Quintana” repetirase no “Diálogo en la Alameda de Santiago” de 1836. Cristobo anuncia a saída dun novo *deáreo* e os contertulios gaban as vantaxes da liberdade de prensa existente nese momento. Con todo, a tertulia máis importante dende o punto de vista da reflexión do labor xornalístico e da opinión pública é o “Diálogo segundo en la Alameda de Santiago”. Aquí dialogan sobre a necesidade de transmitir información á xente e de publicar un diario que contrarreste a información divulgada dende os púlpitos, ademais da xa reiterada cuestión do efecto da tertulia anterior. O máis significativo quizais é que o gran defensor dun novo medio de comunicación é un cura.

O carácter ilustrado deste crego queda de manifesto ao avogar pola necesidade de aprender a todos os sectores sociais,

especialmente a aqueles que tradicionalmente foron afastados da formación.

Cur. Pues amigos, eso era de lo mejor que podian hacer, no digo ya los liberales en particular, sino el mismo Gobierno: un papel público en cada Provincia, destinado solo a instruir al pueblo, es decir, á los paysanos ó labradores, á los menestrales, á todos aquellos en fin á quienes no es posible que lo hagan de otro modo, es necesario. Es indispensable en todo Gobierno libre que quiera consolidarse, y mucho mas en nuestra España: por que amigos, es preciso confesar que no somos mas felices por no ser mas instruidos, y que el germen de nuestra desgracia está en nuestra supina ignorancia.

O cura é consciente da importancia da opinión pública, termo que chega a citar como equivalente de pobo, como motor dos cambios sociais e, por iso, insiste na necesidade de tela informada cun novo medio. Debemos subliñar o feito de que o cura asuma o analfabetismo da poboación como unha eiva aínda non superada e proclame a necesidade de que o novo semanario sexa lido en voz alta por persoas letradas para o común dos receptores. Esta reflexión pon de manifesto a conciencia dos autores destes textos do relevante papel que cumpren as tertulias na opinión pública, tal e como vimos sinalando ao longo do estudo. Non se trata de tertulias descoidadadas ou inocentes senón que teñen un profundo traballo de reflexión sobre as necesidades e características do público receptor.

Cur. Yo les fui Frayle, amigos, la opinión publica, ó el pueblo que es lo mismo, conociendo nuestra inutilidad y los perjuicio que causabamos reunidos, nos hizo volver á la sociedad, de donde no debiamos haber salido. Con mi pensión y alguna cosita mas que uno se agencia se va viviendo, sino tambien y con las cómodas superfluidades que antes, al menos con mas quietud y sin tanto escandalo; hablo esto, por que asi

cuanto yo les diga no les podrá parecer sospechoso, ya por que deben suponerme instruído en lo que les diré, é ya por que hablaré contra mi mismo. Nada mejor, como dixe antes, que un periodico destinado á desasnar ciertas gentes ignorantes de las cosas mas necesarias: este periodico semanario, leido por los Curas y Jueces (no una ni dos veces solas) al pueblo, mientras que este no sabe leer y escribir como debe todo ciudadano Español segun lo prescribe sabiamente un articulo del Código fundamental, es lo indispensable para que el Gobierno llegue á un estado en que pueda ir trabajando en la felicidad de esta nacion tan digna de serlo.

Bartolo apunta que existe xa algo parecido ao que el demanda, o Boletín que os abades len despois da misa, e o cura críticoa porque o considera inútil xa que non emprega unha linguaxe que o pobo poida entender. Incluíe, ademais, uns apuntamentos sobre o que el considera un medio de comunicación útil para o pobo e mesmo indica os contidos que debería ter. Sinalan a necesidade de incluír explicacións sobre temas que afectan á vida do cidadán como a política ou a economía doméstica de xeito que sexan intelixibles para todos. Esta definición do periódico ten un notable relevo porque amosa o criterio xornalístico dos autores e a modernidade do seu pensamento a nivel comunicativo.

Cur. Ya se, ya, que tienen el Bolatin, pero díganme ¿que instrucción sacan de su lectura? Ninguna es lo mismo que si les habláran en griego. Los Boletines oficiales es una prueba irrecusable de nuestra trastornada administracion: ¡tres pliegos de papel cada semana embadurnados solo con ordenes, contraordenes, leyes, ampliaciones, restricciones!!! ¿quien será el dichoso que se forme una idea justa de nuestra legislacion? Farr. Fála ben, meu Señor, que do Bolatin non lle sacamos mais nada en limpio que os cartos que nos custa. Cur. El papel que yo digo seria destinado, un dia á explicar un

principio de moral, ó de deberes del hombre en sociedad; otro dia de politica, inteligible á todos; otro de economías domesticas; otro de adelantos en la agricultura; y asi de todos los ramos indispensables á la prosperidad de una Nacion, porque nosotros ¡gracias al Señor! De todo tenemos suma falta. El otro dia dijo Farruco que con las excomuniones del Pápa se les pone miedo á los sencillos y timoratos paysanos; es una verdad, que este es el cóco con que intentan los carlistas atemorizar á los tontos y desvirtuar de este modo al Gobierno: ahora pues ¿que cosa mejor que un articulo presentando al pueblo egemplos de muchos Reyes que refrenaron la osadía de Roma cuando se metió en lo que no le pertenecia?

Temáticas

Os temas abordados nas conversas resultan coincidentes. A Inquisición, a desamortización, a Carta Magna, as eleccións, a loita liberal-absolutista, a Igrexa, a monarquía ou o poder da curia aparecen reiteradamente ao longo dos diálogos, ben sexa para criticalos ou para loalos, dependendo da tendencia ideolóxica da tertulia. Non obstante, aínda que os temas dos que estean a falar sexan os trabucos, a Universidade, a Inquisición, a monarquía, a composición do Concello ou as eleccións a cóngos, a loita entre os partidos antagónicos dese momento histórico mantense como pano de fondo. Así, poderíamos cualificar a pugna liberal-absolutista como a cuestión transversal que percorre todas as conversas. A oposición frontal de ambas as dúas ideoloxías plásmase en asuntos políticos concretos pero tamén nun nivel máis abstracto e teórico.

Dous casos significativos: a “Parola de Cacheiras” e “La Tertulia de Concheiros”

Se ben xa citamos o caso distintivo de “La Tertulia de Concheiros” e, particularmente, da “Parola de Cacheiras” por defenderen ideais políticos contrarios ás demais tertulias, neste apartado afondarase na súa peculiaridade. Ambas as dúas resultan

posteriores no tempo ás outras xa que datan, supostamente, de finais de 1836. Isto induce a pensar que o autor/autores destas obras coñecían xa estas tertulias liberais e consideraron a posibilidade de responder ós seus oponentes políticos coas súas mesmas *armas comunicativas*: creando outros diálogos que, iguais en forma pero radicalmente diferentes no fondo, divulgasen o seu ideario. Esta presuposición inicial permítenos comprender por qué o autor/autores recorreron a este tipo de textos cun afán contestarario e, á vez, didáctico. A censura dos valores constitucionais e liberais, así e como a defensa da lei sálica, a negación da capacidade da muller para asumir postos de responsabilidade política, unha profunda fe relixiosa ou a crítica á libertinaxe que domina o mundo poñen de manifesto a afinidade dos autores co bando absolutista.

A finalidade das tertulias. A modo de conclusións

Se o carácter propagandístico das tertulias é algo patente, unha revisión polo miúdo dos seus contidos permite establecer moitos matices que nos presentan estes textos como unha rica reflexión de tipo comunicativo. A propaganda liberal sitúase como pano de fondo dos diálogos, onde tamén aparecen reflectidos outros obxectivos dos autores, entre eles, a divulgación, a denuncia ou a mera arenga política.

A vontade de transmisión de coñecemento dende unha óptica ilustrada queda patente nas palabras do cura do “Diálogo segundo en la Alameda de Santiago”, que pode resumir perfectamente a finalidade divulgativa das demais tertulias. El propón o nacemento dun diario que debe ser lido publicamente por persoas letradas namentres o resto da poboación non aprenda a ler, tal e como recolle a Constitución. Este labor, en certa maneira, estano realizando as propias tertulias. O sacerdote insiste en que a maior desgracia dos tempos coetáneos é a ignorancia, tal e como defendían os ilustrados, e propón a difusión dun medio de comunicación que permita á poboación evitar tal eiva. Fai fincapé na necesidade de que a poboación entenda o que se lle di cunha linguaxe clara e axeitada ó seu perfil. Cando

o cura liberal realiza tales afirmacións podemos entender a vontade coa que os autores anónimos escriben estas tertulias e como, tanto o uso do galego coloquial como a transición de temas ou a súa proximidade xeográfica, son cuestións nada aleatorias e si productos dunha interesante reflexión previa por parte dos autores. As denuncias das atrocidades absolutistas, dos abusos de poder de clérigos e letrados, das alteracións dos votos a cargos públicos, e dos funcionarios que mudaron de bando e disfrazaron o seu carlismo en aparente amor á Constitución resultan recorrentes. Os exemplos de inxustiza supoñen unha arma de convencemento para os oíntes e cada caso concreto de denuncia disfraza a arenga política que subxace ó relato.

A proximidade emocional co receptor é lograda mediante recursos relacionados coa lingua, coas referencias locais e co perfil *rústico* dos personaxes, así e como mediante a introducción de anécdotas cotiás na conversa. Todos estes factores producen no público unha sensación de credibilidade e verosimilitude que sitúan por un lado aos protagonistas como persoas humildes, honradas e dignas e, polo outro, aos curas, alcaldes e letrados como auténticos amantes do bo vivir e defensores da antiga lei. As bondades da Constitución e as supostas barbaridades acometidas polos absolutistas decantan a balanza *moral* a favor dos liberais nun tempo no que a pugna liberal-absolutista por obter o favor popular resultaba encarnizada. Debemos ter en conta que gran parte da poboación era analfabeta e a única información que recibía cinguíase ás arengas dos púlpitos dende os que se proclamaba a libertinaxe e irrelixiosidade dos liberais. Para contrarrestar este *dominio comunicativo absolutista*, os liberais recorreron a estas tertulias nas que se enxalza a pureza ideolóxica dos constitucionais e a busca dunha sociedade máis xusta na que se palíen as desigualdades entre os diferentes sectores sociais herdeiros do Antigo Réxime e que, na sociedade galega, non acaba de morrer.

As tertulias galegas dos anos 1820 e 1836 non só se redactaban coa finalidade dunha lectura colectiva senón que pretendían fomentar as conversas na rúa. As diferentes versións achegadas, o carácter dialóxico e

mesmo a controversia exposta nalgunha tertulia favorecen o debate entre os cidadáns. Debemos ter presente que ata ese entón as decisións de transcendencia política tomábanse en altas esferas. Logo da guerra da Independencia e a proclamación da Carta Magna de Cádiz, o cidadán percibe que a súa opinión tamén conta e decide tomar a palabra. Pero para a participación na vida social e política fai falla unha educación e, en certa maneira, un *convite* para esta que sexa efectiva. Os liberais defenden nas tertulias a liberdade de expresión e proclaman o dereito de se pronunciar sobre diferentes aspectos políticos e relixiosos ás persoas consideradas *rústicas*, é dicir, posúan ou non “retrónica”. Estes diálogos escritos, ademais de informar, fomentan a discusión política, o que nos leva novamente a afirmar que a estratexia de comunicación dos seus promotores é non só premeditada senón

producto dunha intelixente reflexión sobre o poder da comunicación na sociedade incipiente.

O legado destes textos protoxornalísticos do primeiro tercio do século XIX será herdado corenta anos despois pola primeira gran cabeceira escrita en galego: *O Tío Marcos d’a Portela*. En 1876 Valentín Lamas Carvajal decidiu publicar un semanario na nosa lingua que recollese a fonda tradición popular oral e estableceu os seus contidos a partir de parrafeos cos que pensaba chegar máis doadamente ó seu público obxectivo. A creación dun personaxe, o *Tío Marcos*; o carácter dialóxico ou o emprego da lingua galega son algunhas das características que, nunha primeira aproximación, amosan a pegada das tertulias galegas dos anos 1820 e 1836. Pola súa transcendencia na nosa propia historia da Comunicación, esta influencia debe ser abordada en profundidade en investigacións futuras.

Bibliografía

Barreiro Fernández: *Galicia. Historia Contemporánea. Política (Século XIX)*. A Coruña: Hércules Ediciones, 1991

Carballo Calero, Ricardo: *Historia da literatura galega contemporánea 1808-1936*, Galaxia, 1981.

- *Prosa Galega. Desde os primeiros oitocentistas ao Grupo Nós*. Cátedra de Lingüística e Literatura galega. USC. Galaxia. Vigo, 1976.

Fernández Pulpeiro, J.C.: *Apuntes para la historia de la prensa del siglo XIX en Galicia*. A Coruña: Edición do Castro, 1981.

Chacón, Rafael: "Os primeiros textos en prosa. Tres novos textos". *Revista Grial* n.93, 1986, Galaxia.

Dobarro Paz, Xosé María: "Prensa e Literatura galega no século XIX" en VV.AA.: *A nosa literatura: Unha interpretación para hoxe*. Alexandre Bóveda. 1988, A Coruña.

Gil Novales: *Las Sociedades patrióticas, (1820-1823) : las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*; Madrid : Tecnos, D.L. 1975.

López, Xosé (coord): *El Catón Compostelano. Estudios*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 2000.

Mariño Paz, Ramón: *Historia da lingua galega*, Sotelo Blanco, Santiago de Compostela, 1998.

Morales Muñoz, M.: *Los catecismos en la España del siglo XIX*. Universidad de Málaga, 1990.

Odrizola, A. e Barreiro Fernández, X.R.: *Historia de la imprenta en Galicia*. A Coruña: Galicia Ediciones, 1991.

Sáiz, María Dolores *HISTORIA DEL PERIODISMO EN ESPAÑA*.

1. LOS ORÍGENES. EL SIGLO XVIII. Alianza Universidad Textos, 1983

2. EL SIGLO XIX, Alianza Universidad Textos, 1983.

Santos Gayoso: *Historia de la prensa gallega, 1800-1986*, Sargadelos, 1990.

Soto Y Freire, M.: *La imprenta en Galicia*. Vigo: Edición Círculo de las Artes, 1982.

Villares, Ramón: *A Historia*. Vigo: Galaxia, 1984.

¹ Sección de Comunicación do Consello da Cultura Galega.

² VILLARES, RAMÓN: 1984.

³ CHACÓN, RAFAEL: p.349.

⁴ CHACÓN, RAFAEL: p.354.

⁵ MARIÑO, RAMÓN: 1998, 379.

⁶ CHACÓN, RAFAEL: p.354.